

5723 (5)

Pedi material culture.
A. 7/8/79

K34/79

A.S. Kosehle.

B
1
15

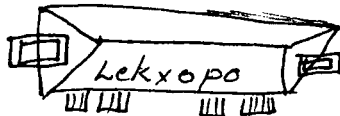
1 0-16

1. Moxopo
  2. Lekxopo
  3. Lefehlo
  4. Lehuduo
  5. Leho
  6. Mosanelo
  7. Moropa
  8. Lenati
  9. Mpheng wa moxoma
  10. Mpheng wa lerumo
  11. Mpheng wa selepe
  12. Theko ya lerumo
  13. Molara
  14. Fato
  15. Lehlotlo
  16. Kxanelo
  17. Sekxophe
  18. Seropodi
  19. Dijakwane
  20. Mphsiko
- Mothapa
Kokwane
Lehlong
Falele
Petswana.

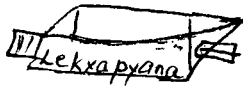
2

Moxopo o betliwa ke banna o betliwa ka kwata ya mohlare wa morula, xa se batho ka moka ba banna ba ba tsetang xo betla moxopo xo na le dithakxa tea xo tseba xo letla byalo ka bo monna yo e leng Moubane Lavela le Hlabane Lohlala, Amara Thuke o betliwa ka selepe ka mo xare o hurwa ka thsipi ya petlo o thelemodisiwa ka thsipi ya kxoorwana le ka thipa xe o fedile o beiwa makwala a mabotse mo morumong wa molomo ka thsipi e besitsweng mollong wa ba le morumo wa mothaladi o moswana. Modiro wa ona ke wa xo solela boxobe bya monna ke sejelo sa monna. O swarwa ka xo klomphiwa o kukwa ka kxothi ya ona xa a swarwe ka xo tlamariwa. Xe o hlatswiwa o hlatswiwa ka meetei wa xohlwa ka moxohlo, wa tlotswa ka mo ntle ka motaxa o fele o taxile.

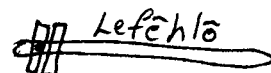
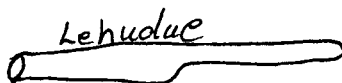

3

Le kxopo le lona le betliwa ka kwata ya mohlare wa molope, le lona le betliwa ka selepe ka mo xare le hurwa ka thsipi ya petlo e boxale e loditsweng boxale ka lefsika la totso, la thelemodisiwa xabotse ka thipa la bewa makwala a a bitswang xore ke: Mabitsi Modiro wa lona ke xo solela dinama xe xo hlabilwe serwiwa pudi xoba kxomo xoba nku. Moo xo lona xo jela banna mo kxorong. Lasimanyana bona ba solelwa dinama tea bona mo lekxopyaneng le lona lekxopo ke selo se sebetlwaxo ke banna, eupya e sexo banna ka moka xo na le ba e leng Dithakxa tea xo tseba xo betla byalo ka bo morena Sexokodi Marisane wa mo Masehleng le morena Sexwape le morena Judas Hlakudi. Ona moxopo le lekxopo di a bapatawa di a rekwa ka mabele pudi, thsalete le ka nku, le ka dikxoxo.

4

Lefehlo lona le dirwa ka phata ya mohlare wa morobe xoba phatana ya

mohlare wa mokabi xoba molalanoxa lona le kxonwa xo dirwa ke batho oa banna bohle , xa le dirwa ke batsibi feela ka xa le sa betlwe xo no ripya phata ya thololwana ya phulwa masoba a mabedi mo nthleng ya lona ka thuduba e besitsweng mollo, xoba letsolo xwa tsenywa phatana tse pedi mo masobeng a thutsweng ka letsolo tse thasenyanane tse lekanang masobana a tsona di bitwa xore ke: Dithopolele. xoba Jimpho.

Modiro wa lefehlo ke xo fana, ke xore xo hlakanya bufi le meetsi xore e be se tee fao xo direxa xa xo apewa boxobe xe xo fehlilwe boxobe e le motapa xo a kxurumelwa modiro wa lefehlo o fedile le a hlatswiwa ka meetsi la xohlwa ka moxohlo la beiwa mabeong.

Modiro wa lona mo xo apexeng boxobe le latelwa ke lehuduo.

5 lehuduo lona le betlwa ke banna, ka phata ya mohare wa mohlapi xoba mohalaxopa xoba mohluludi xoba pharaxobe xoba mopipi.

Modiro wa lehuduo ke xo loisa boxobe xore e se hlwe e le matapa e be byo bo lolileng, le xo bolaya mangoti a ka bang xona mo boxobeng byo bo apexilweng modiro wa lehuduo o latelwa ke leho lona le betlwa ka mohlare phata ya mohlare wa morula mohalaxopa mohlware mohlapi mopipi pharaxobe le mohlare wa mohlatswa, lona le betlwa ke batsibi dithakxa le a bapatswa le a rekwa ka mabele le dikxoxo le betlwa ke banna ka selepe ka mo xare le xorwa xabotse ka thsipi ya kxorwana la beiwa mabitsi mo morumong wa lona ka xo le babeli xabotse ka mollo. Modiro wa leho ke xo sola oxobe mo pitseng xo bo soela ka moxopong le xo be kxorela xabotse.

6 lefehlo, lehuduo, leho ke modiro wa banna xo di betla, eupya di diriswa ke basadi ka xe modiro wa xo apexa e le wa bona.

MORAMELO.

Le ona ke modiro wa banna, o na o betlwa ka kwata ya mohlare c o tsebyang xabotse xore xa o f palexe hyale ka ona mohlare wa morula le moxaba, o betlwa ke banna ba dithakxa, ka xe ba bang ba o betla

K34/79

ka xo swanthesa le kxomo xoba pere xoba tonki xoba pitsi.

Modiro wa ona ke xo thekxa molala xe mtho a robetse xore o se ke wa kwa borloko ka xo lapa xo tšulama. O diriswa ke banna le basadi, xe o fedile xo betlwa ka selepe o thelemodisitswe xabotse ka thipa o beina makwala a mabotse ka xo swanthesa le metala ya dikxomo xoba ya pitsi. Modiro o wa xo beya makwala mo mosamelong o dirwa ka thipa le ka xo tlabolwa ka mollo, makwala a a bitsa xore ke mabitsi.

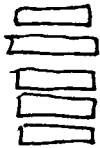

Moropa.

Ona o betlwa ka kutu ya mohlare wa morula xoba wa monoko xoba mohlare o o sa palexeng wa kutu e kxolo e koto. O betlwa ke batsibi xe se batho ba banthsi le ba tselang xo betla moropa. O betlwa ka selepe ka mo xare o xonywa ka petlo o a lurwa ka mo teng xare e sale e le byalo ka lexara xa o betlelwe xae o betlelwa naxeng ka sethokxeng nmetli wa ona xa a bonwe xe a o betla xa a dumelwe xo ka bonwa, o o betlela ka sethokxeng, (sekweng) xoba ka molapong mo a ka xo se ke a bonwa ke motho mo xo sa tlwaelelang xo ka sepelwa ke batho. Xape nmetli wa moropa xe a betla moropa xa a tswalle aelo mo mmeleng xoba xo ka apara se seng mo mmeleng byalo ka kobo xoba lekxeswa o o betla a le mapona-pona xe o fedile xo betlwa xo nyakwa setsiba sa moxaswa wa kxomo se se soxilweng xabotse se buduleng se lekanywa xabotse le ka mo fase xa ona ka mo moraxo se thethwa xabotse se kokotelwa xabotse ka dimapolo tea diphata se a tia xona o fedile o ka isiwa papatsong xe o bapatswa o bapaletswa maxosi o rekwa ka mabele le ka diruiwa dipudi tse hlano (5) xoba tse thseletseng (6) xoba ka dinku tse pedi (2) xoba tse tharo (3). Xe o bapatswa mmapatsi xe a tsena ka kxoro ya motse o swanetse xo tsama a o letsa xa o tsene ka kxoro ya motse o homotse o sa itiwe (o sa letswa). O rekwa fela ke maxosi, ka xe o letswa kamehla ka

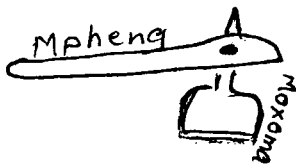
dikoma xaxolo xe xo tolla basadi (basitsana) xoba ka dikosa tse
 kxolo tse binwang ka taletso ya kxosi xoba ka menyanya e mexolo
 kudu, renyanyeng ya bana ba maxosi leina le leng la ona o bitswa
Kxala-pedi. Ka o letwe ke batho bohle ba basadi xo na le dithakxa
 tsa xo tseba xo o letsa ka mo dikosa le lmino ya tsona e leng ka
 xona.

10

Lemati.

Lona le dirwa ka xo betlwa ka selepe. Xo betlwa mohlare wa Moxaba,
Morula, Lojalwana, Monyebu, Mokxorokxoro, Mokxwakwatha. Ke xore
 mohlare e nang le toleta mo kwateng tsa yona le bohwele mo xo yona
 e se nang le boima. Modiro wa lona ke xo tswalla monyako wa ngwako,
 lona xa le betlwe ke batsebi (dithakxa) monna e mong le e mong a ka
 no ipetlela. Modiro o wa xo betla ke modiro wa banna e seng
 basadi ka xe selepe se dirwa kudu ke batho ba banna. Xe ba betla
 lemati xo rengwa kwata e koto ya mohlare o o tsebyang xore ke o
 toleta xa o na boima o fotolwa diphatsa o betlwa diphata tsa
 dimohaphathi tse byalo ka mapolanka ka tsona xo dirwa lemati.

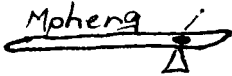
11

Mpheng wa Moxoma.

Oxo o betlwa ke banna ka selepe xo betlwa mohlare o mong le o mong
 o tsebyang xore xa o palexe xape o na le bothata xape xa o na boima
 tye koxolo-xolo. Mo xo kukweng xa ona e ka ba mpheng wa mohlare wa
monne, mokxoba, mohlare, moswana, maxaya, motholwane. Xo lomelweng
 xa ona xo beswa ona moxoma ka thotlo ya ona mo molong, xa e
 besitswe xo phulwa lesoba la xo lomela ka yona e lekanywa xabotse
 xo fihla ka molomedi a bona xore o lekane xabotse mo malomelong.
 Botelele bya mpheng wa moxoma wa basadi bo lehangwa ka letsoho xo
 tloxa ntlheng tsa menwana xo fihla ka sefexa mpheng wa moxoma wa

banna ona ke o motelele o lekana le wa basadi xabedi. Modiro wa ona ke xo lema le xo hlaxola. O diriswa ke banna le basadi.

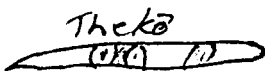
12

Mpheng wa Petwana.

Ona o betlwa ka phata (kwata) ya mohlare o mongwe le o mongwe o tsebyaxo xore xa o palexe o betlwa byalo ka mpheng wa moxoma wa diatla sebopexo sa ona feela ona ke o mokopana o lekanywa ka botelele bya sephaka sa letsoho la motho ke xore xo tloxa manakaileng a letsoho xo fihla ka setsu tokoto bya ona o lekgwa ka kxuparelo ya seatla. Mo xo lomelweng xam ona xo beswa yona theipi ya petlo xo phulwa lesoba ka yona e tsengwa xo fihla xa e lekana xabotse mo molomedi a ka bonang xore e lokile modiro wa xo betla le xo lomela ke wa banna, monna e mongwe le e mongwe a ka lomela petlwana ka moosi xoba xo betla mpheng ka nosi xa se modiro wa batsibi xo no ba le ba langwe banna ba e kleng dithakxa-thakxa byale ka xa matsoko a batho le metetlo e sa swane e sa lekane.

13

Theko ya lerumo

E dirwa ke banna e ka betlwa ka phata ya mohlare wa moxwane, xoba mokabi xoba moretlwa xoba morobe, xoba mohlare o mongwe le o mongwe o tsebyaxo xore o na le phata tsa xo taxa o sa palexeng o se nang le sepha, xona ona xo rengwa phata e theese ya thololo e se nang le kakxwathi e babiwa xabotse ka mollo ya otlollwa xabotse mo e kxapanilexo ya tlatswa ka makxura a thsolo ya kxomo xoba ya nku, xore e se palexe. Xo ba xo lahlelwa ka moroleng wa lesaka la dikxomo xoba la dinku xore e tle e be le monkxo wa morole, ona o thibela phehli.

14

Botelele e lekanywa ka matsoxo a motho. Xe e fedile xo betlwa, xo beswa lona lerumo ka mo thitong ya lona le ka mo tomelong ya lona; lona ka ncsi le dira lesota la xo lonelwa xa lona ka xo katelelwa mo nthleng ya phata ya theko. Mola le fisa, le etswa mollong, xo fihla xa le dira lesoba le molomedi a tlang xo bona xore le lekane. Xona o le tsenya mo meetsing a a tonyang xore le folele mo meetsing le tie. Ka moraxo xo nyakwa moxatla wa mosela wa kxomo a xatelelwa mo maxahlanthoong a thsipi ya lerumo xoba letsold xore o omele fa nthse o tiise le xo swaraxantha thsipi ye ya leruro (letsolo), le phata ye ya theko xoba selo se tee le xo tiisa xore xo se te le palexo mo thekong.

15

Molamu.

Xo na le mehuta e meraro (3) ya melamu. 1. Ke molamu wa thlabano, ona o bitswa xore ke Petlwa. Ona o na le batsibi xa se batho ka moka ba banna ba ba tsebang xo betla molamu wa petlwa. Eyale ka bo morena Moubane Mawela, Sexokodi Marisana, Amos Maxolexwa, Lohube Phaswane.

2. Ke molamu wa xo tsoma diphoofolo le xo betsa ka ona xe motho a ka bona phoofolo. Ona o betlwa ke banna bohle, xa o betlwe ke batsibi feela.

16

3. Ke molamu wa xo sepela (lehlotlo). Xo batsofadi o bitswa xore ke lehlotlo. Xo banna-tia o bitswa xore ke molamu wa xo sepela ka xe ba re, monna xa a sepele a akxa diatla. Ke xore, monna xa a sepele a se a swara selo diatleng. Le ona molamu wa xo sepela o na le batsibi, babetli (dithakxa). Lehlaka la ona le byalo ka molamu wa petlwa empa ona ke o motelele. O na le hloxwana e nyane, lepa la ona ke le letelele. Molamu o betlwa ka phata ya mohlare wa Moxwane, Moretlwa, Morebe, Mokabi, Mosetla-tlou, Morekuru, Monee, Mohlwane Mohwelere le e mengwe mehlare e naxo le bothata le boima, e se nang bohwefe.

Molamu o betlwa ka selepe, o thakxelelwa xabotse ka thipa le ka petlwans. Molamu wa xo sepela le petlwa e a bapatswa e a rekwa ke ba ba e blokang, e ka rekwa ka mabele le mekxopha ya matlalo a dibatana le diphoofolo.

17

Pato.

E betlwa ke banna empa xo na le batsibi. E betlwa ka selepe, e thakxelelwa ka thipa. E ka betlwa ka kwata ya mohlare wa loxaba mosehla, mongana, moswana, mooka, mohlaka, monee, morapori, morala, mohwelere, mohlako le e mengwe. Modiro wa yona e diriswa ke basadi, ba fola mabele ka yona le xo bata mobu xe ba ritela lebato la mo lapeng.

18

Kxamelo.

E betlwa ke banna ka kwata ya mohlare wa moxaba xoba morula xoba o mongwe mohlare o nang le bothata le boleta. E betlwa ka selepe, e xonywa xoba xo hudubutlwa ka mo xare ka petlo e thakxelelwa xabotse. Na mo xare ka kxorwana le ka thipa e dirwa ke batsibi (dithakxa). E a bapatswa, e a rekwa ka mabele le ka makxura a lefehlo le ka matlalwana a manamane a mabotlana le a mafolotsana le a dinku le dikonyana tse ka soxiwang tsa dira lethebo xoba lekxeswa xoba lepesa la lesoboro xoba kxeswa xaka la sealoxa. Modiro wa kxamelo ke xo xamela mafsi ka mo xo yona xe a sa tswa ka mokakeng wa kxomo. Ka moraxo a thselwa moeteng wa xo isa mafsi laeng xe a etswa mo sakeng. E xamela mafsi a lebese le kxatswetsa. Modiro wa xo xama ke wa banna-tia, masoxana, le masoboro-tia. Kxamelo xa e dule lapeng, madulo a yona ke mo sakeng. E nyakelwa madulo a mabotse mo e ka dulaxo xona mo sakeng, madulo a a swanetse xo tsebya ke baxami le badisi bohle xabotse.

19

Morena yo a ka tlang mo lesakeng la dikxomo lewakeng la xe baxami ba xama, o fiwa mafsi a lebesa a kxomo e amusang lerole ka yona kxamelo e ya xo xamela xore a nwe. Xo a ila xo ka nwe mafsi a lehesa mo morakeng wa dikxomo o sa nwe ka kxamelo e di xamelwang xo yona.

20

Sekxophe.

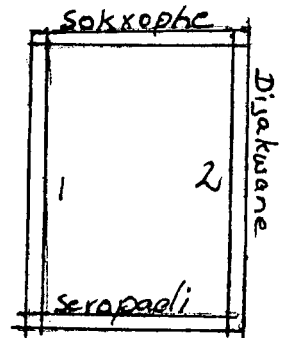
Ke phata ya xo thekxa mobu mo monyako xe xo bopiwa ngwako, xo sehlwa monyako, ke modiro wa banna. Xo betla sekxope ba betla kwata ya mohlare o o tsebyang xore xa o xanane le mobu, xa o jewe ke mobu byale ka phata ya mohlare wa mosehla le phata ya pelo ya moxaba le monoko. Labupi ba leboto la ngwako ke basadi. Phata e phekgang mo xodimo mo monyakong wa ngwako e bitswa sekxope.

21

Seropodi

Ke phata e betlilwang ke banna ka kwata ya mohlare o tsebyang xore xa o lewe ke mobu. Yona e beiwa mo monyako mo mosehlelong wa monyako mo fase mo xo xatang dinao xa di tsena le xa di etswa. Mo ngwakong e betlwa e dirwa phaphathi ya phata byalo ka lepolanka. Mohola wa yona ke xo lota lebato xore mo monyako xo se ke xwa epywa ke dinao ya ba molete (xoha mokoti).

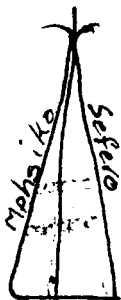
22

Dijakwane

Tsona ke maemiso a lemati di betlwa ke banna ka selepe, xo fatolwa kwata ya mohlare wa moxaba xoba morula, mothsepe xoba moebana, o betlwa xabotse. Phata tse ~~ni~~ pedi tsa dithololo di betlwa ka xo phaphathiswa mahlakori a mane di epelwa mo monyako tsona ketsa xo swara lemati xore le eme xabotse xa xo tswalelwa le xo phekwa xabotse. Di neanywa xabotse ka sekxope sa lemati le ka seropodi sa lemati. Ke moiro o dirwang ke banna.

K34/79

23

Mphsiko

Ke setswalelo sa sefero. Se dirwa ka makabe (mahlame) a mohlare wa moretlwa xoba mohlajana. Se phethwa ke banna, xa se modiro o dirwang ke batsibi empa ke modiro o ka dirwang ke monna e mongwe le e mongwe yo e leng mong wa lapa.

Mahlare a moretlwa xoba mohlajana a a rengwa a alamiswa xabotse, a ilengwa ka dinti tsa moswana xoba mooka. A bapolwa xabotse ka xo lekanya bophaphathi bya sefero. Xe tswaleleng, a tswalela ka xo emiswa.

24

Mothapa

Ke mothekxo wa xo thekxa diphata tsa mahlomo a xe xo aziwa ngwako. Pele xo epelwa diphata tsa dikokwane tikoloxong ya boxolo bya ngwako, xa di epetswe xo bopilwe leboto xo fihla ka mafale a dikokwane, xo rengwa phata tsa dithololwana ka bonthsi, di tatwa ka xo tlengwa ka tiiso ka dinti tsa mooka xoba moswana xoba mohlaoaka. Tekanyo ya boxolo bya ngwako kxare e ya kukwa e beiwa mo mafaleng a dikokwane, ya bitswa xore ke mothapa wa ngwako. Mothapa o ka dirwa ka dithupa tsa mohlare wa moretlwa mokxalo moxwane mohlajana. Xa xo beilwe mothapa xona ngwako o ka hlangwa (xo ferwa) diphata tsa xo fera (xo hlana) ngwako, di tiiswa ke xo swarwa ke dipalelo ka xo balelwa ka dithupa tsa dipalelo tse dikang mahlomo. Kantle le ka xare a tiisa ka xo swaranywa ka dinti tsa dikxabane xoba tsa mmotsa xoba tsa moswana xoba mooka. Xona ngwako wa ema ka mathapa le mahlomo wa salelwa ke xo ka bexa nabyang xodimo wa rulelwa. Mothapa xa o ik tatwa bokoto bya ona bo swanetse xo lekgwa ka bokoto bya potana (moomo) wa monna.

25

26

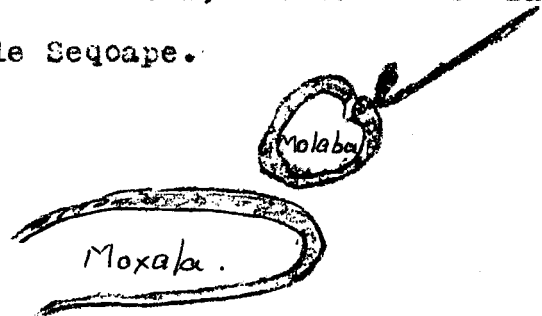

Petswana.

Yona e dira modiro o tee le mokopo, le xo betlweng xa yona e betlwa ka mohlare o tee le o betlang mokopo e leng morula. Lehlaka la yona (sebopexo) xa le byalo ka mokopo, ka xobane yona e na le maengwana a mane (4) xoba a mararo (3). E fapana le mokoro le ka mokxothi (maswaro) wa yona, ona a byale ka wa lexopo. Sebopexo se byale ka mokopo ke ntieteleko xa e kxone xo betlwa ke banna bohle, xo na le batsibi (dithakxa) tsa xo ka e betla; ke bo Judas Hlakudi, Amos Maxoleko, Sexokodi Larisana, le Seqoape.

27

Lenti

Ha lenti xo o lwa moxala wa xo thulela kxomo e e leng senganga, e sa dumeleng xoxangwa e eme, e tleziwa maoto a moraxo fela. Xo kxiwa dithupa tse botse tse taxileng tsa mohlare wa mmotsa xoba tsa mohlare wa Leokana. Di kxungwa xabotse, xo lahiwa phata e mo xare, xo tsewa dikxarathi tse mo thupeng. Moo xo tsona xo kxumiwa bo teng bya tsona, xo nthswa manti. A masweu ona a sohlwa ka meno xo nthswa mohlodi o wa ona le xore e be a bolata, a lotefaditswe ke xo sohlwa ka meno. A omiwa ka xo anexwa. Xe a omile xona monna o nana leoto o ohla moxala ka tekanyo ya bokoto bya monwana wa seatla o monyane. Botelele o lekanywa ka matsoxo a mabedi, ka moraxo xa o fedile xo ohlwa, o tlotswa ka boloko xo swara kxomo ya tswetsi e e leng senganga e sa dumeleng xo xangwa. E swarwa ka lerala e tlengwa koteng ka hloxo, e swarwa ka nko e thulwa seso a ka no nkong ka thsuduba (thswana e koto). Moo lesobeng le le thutsweng mo nkong xo follelwa moxala o xunelwa xobotse ka tekanyo xore e o lekane kxomo e xabotse, o se ke wa e nganga xola xo thlerethlepha. Lohola wa ona mo kxonong ke xo swara kxomo e ka ona xe e xangwa. Ke xo tsenywa phata e ba reng ke mpheko, xona kxomo ka xo swarwa ka moxala e ya ema, e tlengwa maoto ka lerala ke moxami, xona moxami o tsena mo xo yona o xama mafsi.

28

29

Le kxomo ya pholo e rutwang xo ba lekaba e thulelwa moxala xore e tle e kxone xo thpiswa le xo hlahlwa ka ona le xo laetswa mo e swanetseng xo ya xona.

Xape ka lenti xo ohlwa molaba wa xo theya diphoofolo xaxolo phuthi, phudufudu, mmutla, le hlolo le kome. Bokoto bya molaba wa xo reya diphoofolo bo lekana le bya moxala wa xo thulela kxomo. Kotelele bo lekgwa ka matsoxo a mararo (3) feela ona kowa nthleng (mafelelong) a ona o dirwa sexole xore xe o swere phoofolo, o tle o kxone xo fsinelela mo o swereng xona. Xape ka lona lenti xo ohlwa le molaba wa xo thea le dinonyana tsa naxa e leng kxwale, kxaka, maeba le dikxwajane. Xo na le mexuta e mebedi ya mereo ke xo re o mongwe o bitswa motsea-ka-koto ke xore o tanyang ka leoto o mongwe o bitswa moxobotlwane, ke xore o swarang ka molala. Molaba wa dinonyana onaxa o lekane le wa diphoofolo, ka bokoto ona ke o mosesenyane, o lekgwa ka thswana ya xo roka dikobo. Bokoto bya ona le ona mafeleleng (nthleng) ya ona xo dirwa 'sexole. Xape ka lenti la mohlare wa mmotsa xoba leokana xo ohlwa le lenti le le sesane la xo roka diko xoba maxapa xe a phsatlexile.

31 Dinti tsa moswana le mooka le mohlaka le tsa moxaba tsona di kxungwa byalo ka tsa mmotsa le leokana, eupya tsa moswana di kxona xo diriswa mediro o tee le tsa mmotsa le leokana e leng xo ohla moxala le nelaba ya xo reya diphoofolo. Moxaba, mooka, mohlaka, le ona moswana dinti tsa yona mohlare e di diriswa xaxolo mo xo axeng xa ngwako xo balelwa ngwako ka tsona.

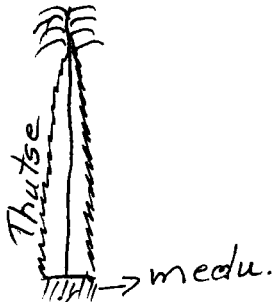
Mohlare o mongwe o dirwang dinti ke mokxotse, ona o diriswa xaxolo ke basadi. Ka o rengve ka selepe. Xe o kxiwa ona o a tumulwa o thsolwa mo o medilexo xona o kxatlwa ka thsilo xodimo xa kwata e omelotsezo ya kutu ya mohlare xoba lefsikeng la lwala le le tala. Xe o kxatlilwe, o hlatswiwa ka metsi xore o tloxe tota la e sale e le o mosweu, o omiswa xabotse letsatsing. Xe o omile, xo tsewa dinti tse tse thswau di ohlwa molaba o mobotse o mosesanyal ka kotelele bya tekanyo ya matsoxo xa hlano (5). Xo ohlwa a mantho a phuthwa dikxare, ka ona xo loxi a lexoxwa la xo alwa xe xo robalwa

32

E ka ba la mohlaha koba la motolo koba tolwane, ka moka a loxiwa ka lenti le le ohlilwego ka lenti. Tsa mokxotse le mokhotlo wa xo hlotla hvalwa o loxiwa ka lenti la mokxotsi le le ohlilwego zobane mokhotlo o loxiwa ka lexoxwa la tchane.

33 Xape dithupana tse thasane tsa mohlare wa mmotse tsona di dirwa dinti tsa xo loxa ntlatla, koba sesexo koba mothoto . Tsona xa di kxumive di pharolwa xabotse, bokotwana bya xo lekana thswana ya thuduka. Xa di ohlwe le dithupana tse thase tsa moretlwa, koba mokwane koba mokoto, di a kxiwa xo dirwa dinti tsa xo loxa sesexo le ntlatla le mothotwana, le lexoxwa la mohlaha. Dithupa tsa lona le di kxona xo ka loxa mothotwana. Xe di pharotswe di setwa xabotse byalo ka lenti. Le medu ya mohlare wa mokaba e ya epywa, e kxuniwa dinti di schlwa ka meeno, tsa budugwa xabotse, tsa omewa. Xe di oile, xo dirwa lebole e leng ka setwalo sa basitsana ka dikxareke tse sa nyalwang le mathumana le mathumamasana.

34

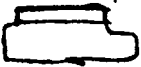

Thutse.

Ke mohlare o melang m dithabeng tse se nang mafika a maxolo a ditholera, le mo maxeng ya lesofo ke xore maxeng e tletseng lehlare le lentshi la lehwelere. Thutse ke mohlare o mongwe o naxo le mohola o maxolo ka xe o rengwa wa tulwa ka mosexo wa selepe koba ka lefika le byalo sa thsilo, wa letefala, xa o letafetse wa tloswa dixapi tse tsa ona mo xare, xo hoetsa dinti tsa yona, tsona di a hlophwa xabotse, ka tsona xo loxiwa lenti la xo rulela ngwako, le basadi ba loxa lenti ka yona thutse, ba dira lenti la xo balela lefao. Ka yona thutse banna ba dira mohlohlo wa ngwako, basadi ba direlwa lefiselwana la xo fielelela lupi mo lwaleng xo ba feditse xo sila.

35 Xape ka thutse (mudi) xo loxwa sesexo sa xo bolokela rabele. Lenti la mudi la xo loxa sesexo le loxiwa pole yale ka la xo rulela ngwako. A loxwa ka bonthsi, xomme xe a bonwa ke moloxi xore ke a manthsi, xona o thoma modiro wa xo loxa sesexo. Lenti la mudi xa le loxwe ke batsebi feela, le kxonwa xo loxwa ke mang le mang banna le basadi. Dinti tsa thutse (mudi) di a bapatswa, di a rekwa ke baaxi le baloxi ba disexo. Xo byalo le dinti tsa thupana tsa mmotsa le tsa moretlwa le moxwane di a bapatswa ke baaxi ba tsona ba tsebang xo di pharola xabotse, le xo di seeta xore e be tse loketseng xo loxa sesexo le ntlatla le methato. Di rekwa ka ma-

36 bele le xa e ka ba dikxoxo xoba pudi. Bonthsi bya tsona ka mo di leng ka xona, ka xe lo la dikxare tsa dinti tsa thutse (mudi) xoba dinti tsa mmotsa, moretlwa, moxwane di rekwa ka kxoxo. Lekxolo le rekwa ka pudi, xoba ka seroto se sexolo se rwalang ke mosadi-tia se tletseng rabele. Disexo le methoto le dintlatla xa di loxwe ke mang le mang, xo na le batsibi ba dithakxa ba tsebang xo di loxa byale ka bo : Moruthanyane Monampane, Letuku Moxomarele, Mmatye Maita, Lebelwane Masilo.

37

<u>lwala</u>	<u>Lefsika.</u>
	Lwala
Thsilo 	thsilo

Ka lefsika xo dirwa lwala la xo sila bupi bya xo apexa boxobe xoba buni bya mmela bya xo apexa byalwa. Ya se mahuta ka moka ya mafsika e dirang malwala. Xo nyakwa mohuta wa letlapa le lethata le e seng moxwasa le le e seng lexakabye xoba setsonpiri. Xape xo nyakwa lefsika la mphaphathi le le ka kxonang xo kukwa ke matla a masoxona a mabedi (2). Lona le kxethwa ke basadi mo sekeng xoba mo thabeng; mo xae le rwalelwa ke banna ka xo le kxokolosa. Xa le fihlile mo xae, mosadi o tsea patolo o atola lwala le ka yona ka xo le lekanya mo xo lexo makukuno le sale e le moleka o tee. Xona mosadi o kxetha mo laneng la xaxwe mo a ka ratang

38 xo le epela xona. O oya moete xona, tanna ta mo kukela lona xo le
 nokela mo moleteng xore xo sale xo bonala bophaphathi bya sefahloxo
 sa lona. Moo mosadi a ka epelang lwala xona e ka la ka ngwakong
 na thuding a ngwako xoba mo xongwe le mo xongwe moo a ka ratang
 mo lapeng. Ka moraxo o nyaka le leng le lenyane le lekanang
 bophaphathi bya maxofsi a mabedi a motho, bophara bya lona le lona
 le a batolwa xabotse le xo betlwa xore e be theilo. Modiro wa
 xo betla theilo, le xo di nyaka, ke wa basadi. Xona mosadi
 ye a feditse xo nyaka lwala le theilo, le xo di batola xabotse, a
 ka tseba nabele a kxona xo a sila mo lwaleng xore e be lupi bya xo
 fana (xo apexa) boxobe.

END 5723